

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

”SYSTEMATIK UNDERLÄTTAR INKLUDERINGENS PROBLEMATIK”

Från aktionsforskning till
implementering av en rutin kring
samverkan mellan kommungemensamma
särskilda undervisningsgrupper och
hemskolor i Västerås stad

FÖRFATTARE:
Jenny Karlsson

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA
11/2019

SAMMANFATTNING

SYFTET MED ARTIKELN är att beskriva ett systematiskt utvecklingsarbete kring ett fram-
arbete av kommungemensamma särskilda undervisningsgruppers rutiner för samverkan
med elevernas hemskolor i Västerås stad. En elev som placeras i särskild undervisnings-
grupp har rektor ett fortsatt ansvar för. Detta gör, visar forskning, att det behöver finnas
klara roller, riktlinjer och planer verksamheterna emellan för att stödja elevens inklude-
ring. Detta utvecklingsarbete visar arbetsgången från en aktionsforskning till implemen-
tering av en färdig rutin.

Resultatet som framkom var att tidigare samverkan inte fungerade som den skulle. De
områden som i resultatet lyftes fram som viktiga var likvärdighet, ansvar, samverkan och
inkludering. Utifrån dessa framarbetades, genom delaktighet på olika skolnivåer, en rutin
som implementerades våren 2019.

Artikeln beskriver utvecklingsarbetets framgångsfaktorer, vinster och även hinder inom
arbetet med att ta fram "Rutin för samverkan mellan kommunala särskilda undervisnings-
grupper inom Centrala elevhälsan och skola".

Jenny Karlsson är specialpedagog inom Centrala elevhälsan i Västerås stad.
E-post: jenny.karlsson@vasteras.se

Denna artikel har den 20 december 2019 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie
för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och
förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens
artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	3
INNEHÅLL	5
INLEDNING	7
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	9
Syfte	9
Frågeställningar	9
BAKGRUND	11
METOD	13
Varför aktionsforskning?	13
Metodval och genomförande	13
Urval	14
Empiriskt material	15
Bearbetning, analys och tolkning	15
Etiska aspekter	15
RESULTAT	17
Resultatet från intervjuerna med rektorerna och pedagoger inom KSU-grupperna	17
Resultat från utvecklingsarbetet med att ta fram rutinen	19
DISKUSSION	21
SLUTSATS	23
REFERENSLISTA	25
APPENDIX	27
Bilaga 1: Intervjufrågor till rektorerna	27
Bilaga 2: Diskussionsunderlag lärgrupper	27

INLEDNING

I VÄSTERÅS STAD finns i nuläget tolv kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper, från årskurs 1-9. Dessa tolv varierar i elevstorlek, personalstyrka och när det gäller hur lärmiljöerna ser ut. Att bli placerad i en Kommungemensam Särskild Undervisningsgrupp (KSU) är något som sker efter ett beslut av elevens hemskolas rektor i samråd med klasslärare, skolans elevhälsoteam och vårdnadshavare. När det i denna artikel nämns ordet "vi" i hänseende till vad som gjorts eller anses, så hänvisas det till FoU-programmets utvecklingsgrupp i Västerås stads kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper.

Skolan är en organisation som inte stagnerar och ständigt förändras och står varje dag inför nya möjligheter och utmaningar. Det finns personer som över tid är "kittet" som håller ihop strukturer och ser till att de efterföljs. Vad händer när de personerna slutar sitt arbete på skolan? Även om vissa brinner för sitt arbete och går den där extra milen för att få varje elevs skoldag att gå ihop, kan inte en organisation stå och falla med dessa eldsjälar. De som fixar och trixar och ser till att eleven i till exempel en KSU-grupp har en bra kontakt med och arbetar för en ökad inkludering och på sikt en återgång till sin hemskola. På ett flertal skolor finns dessa personer, så hur kan vi se till att deras goda arbete arbetas in i en rutin som alla kan följa? Alla skolor brottas med att ett arbete över tid förändras beroende av personer och relationer. Det som har fungerat innan kanske på grund av byte av personal helt plötsligt inte fungerar. Intresse väcktes för att hitta vad vi inom KSU-grupperna kunde göra så att det skapades likvärdighet i arbetet, så att det inom alla grupper skulle bli så framgångsrikt och förutsägbart i samverkan med hemskolorna som det bara kunde bli. Se om det fanns strukturer och rutiner vi gemensamt kunde luta oss mot. Kunde vi göra något som gjorde att en väl fungerande samverkan inte enbart hängde på några få engagerade pedagoger? Kunde vi skapa en systematisk rutin och organisation som höll över tid trots att personal slutade

och ny personal anställdes? En rutin i syfte att hjälpa eleven att vid placering i KSU ha en bättre kontakt med sin hemskola och gemensamt arbeta för ökad inkludering och återgång.

De kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna ingick i ett FoU-program, som samordnades av Ifous, kring inkluderande lärmiljöer. Programmet var treårigt och pågick mellan 2017-2020. Detta passade oss mycket bra då vi redan hade en tydlig inarbetad riktlinje mot att öka inkludering och återgång till elevens hemskola. När vi i utvecklingsgruppen inom ramen för FoU-programmet synade möjliga svårigheter för att inkludering och återgång till ordinarie undervisningsklass inte skedde i den utsträckning vi ville, såg vi bland annat rutiner för samverkan som ett hinder. Detta var något som fastnade hos oss och något vi tänkte att vi kunde påverka och utveckla. Inom FoU-programmet valde vi därför att ägna oss åt att tydliggöra denna rutin genom ett systematiskt utvecklingsarbete. Detta upplevdes av oss som ett viktigt mål då våra tolv grupper fanns geografiskt spridda över Västerås stad. Vi hade också i samtliga kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper elever från ett flertal olika hemskolor. Detta gjorde att samverkan, likvärdighet och ansvar i hur vi gemensamt som KSU-grupper i Västerås stad bemötte skolorna och även de oss saknades. Ett tydliggörande av elevens skolgång i KSU kopplat till hemskolans fortsatta ansvar för sin elev såg vi som en möjlighet. Detta för att stävja missförstånd och främja förutsättningar för en bra samverkan. Vi såg även potential att från och med elevens placering från sin hemskola till KSU skapa ett bra samarbete som möjliggjorde eventuell inkludering och på sikt en återgång till hemskolan. I detta Ifous-arbete ville vi också göra rektorerna, som fortfarande har högsta ansvaret för eleven även när de är placerade i KSU, delaktiga. Arbets sättet blev aktionsforskning i framarbetandet av rutinen. Det var viktigt att under FoU-programmets gång kunna följa processen och se den växa fram.

Vår ingång inom ramen för utvecklingsarbetet blev således att utarbeta och implementera en rutin och samverkansmodell för en ökad samverkan och tydlighet mot elevernas hemskolor, kring placering, vistelse och återgång. Att genom systematik underlätta inkluderingens problematik. Det utvecklingsarbete som vi utfört och den rutin som skapats under arbetet kan även andra skolor inspireras av. Vårt

mål och vår strävan i arbetet har varit att i en tid då skolan som organisation ständigt är i förändring kan organisationen över tid redan i struktur, rutiner och systematik befästa det som är framgångsfaktorer och trygga likvärdighet för elev, personal och föräldrar. Då tänker vi att vi nått en bit på väg vad gäller ökad inkludering.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

SYFTE

SYFTET MED STUDIEN är dels att beskriva ett systematiskt utvecklingsarbete kring framarbetande av kom-
mungemensamma särskilda undervisningsgruppers

rutiner, dels att undersöka rektorers och pedagogers
uppfattningar kring den samverkan som sker med
hemskolorna.

FRÅGESTÄLLNINGAR

VAD ANSER DELAKTIGA i arbetet mellan KSU och
hemskola vara viktiga områden att ta med sig i det
fortsatta arbetet runt samverkan och inkludering?

Vilka kategorier kan vi se som en grund för ut-

veckling av en systematisk hållbar rutin mellan hem-
skola och KSU, som bidrar till en tydligare beskriven
samverkan?

BAKGRUND

I **SKOLLAGEN (2010)** finns tydligt beskrivet hur en elev i behov av särskilt stöd bör hanteras. Detta kan ske genom extra anpassningar eller genom just särskilt stöd. Det särskilda stödet ska föregås av ett beslut av rektor samt ett åtgärdsprogram. Åtgärder kan se olika ut men ska vara av den grad att de kan vara komplicerade att ge inom ramen för den ordinarie undervisningen. En åtgärd kan då vara en placering i en särskild undervisningsgrupp. Skolan har rätt att tillfälligt placera eleven här om de ser att behovet finns. Särskiljande av eleven som en specialpedagogisk åtgärd är inte ovanlig (Skolverket, 2009). Rektor kan placera eleven för att till exempel komma till rätta med en elevs svårigheter i det sociala samspelet eller tillförsäkra studiero och trygghet för andra elever. Men även som ett led i att motverka en funktionsnedsättnings konsekvenser och ges möjlighet att nå målen (Skollagen, 2010).

Att bli placerad i en särskild undervisningsgrupp ska i många fall vara temporärt men det har visat sig att endast ett fåtal återgår till den ordinarie klassen (Hjörne 2011). Gällande en placering finns det några motsägande dilemman, det vill säga att å ena sidan kan den särskilda undervisningsgruppen erbjuda ett mindre sammanhang för att underlätta elevers koncentration, bryta mönster och skapa en tryggare social miljö. Å andra sidan ska skolan främja tillhörigheten till den ordinarie undervisningsgruppen samt främja elevens sociala utveckling i dessa sammanhang. Den särskilda undervisningsgruppen i sig ses som en särskiljande verksamhet och risk finns för en bristande kontakt med sin hemskola. Samtidigt kan den särskilda undervisningsgruppen däremot också bli just den möjliggörare som gör att eleven faktiskt kommer till skolan, från att till exempel varit en "hemmasittare" (Skolverket, 2014).

Ainscow, Booth och Dyson (2009) påpekar att inkludering i ett skolperspektiv behöver ses som en process, ett aldrig upphörande sökande efter sätt att hantera olikhet. Inkludering handlar om att identifiera och flytta hinder. Skolor behöver då ha stöd för att skapa inkludering, detta i form av att hela skolsystemet

ser detta som en klar policy samt att skolor har tydliga riktlinjer. Det bör till exempel finnas klara roller för specialverksamhet som till exempel särskilda undervisningsgrupper, för att stödja inkludering. Skolor behöver ge stöd till elever som är i risk för att marginaliseras, exkluderas eller att inte klara målen. Detta genom ökad kompetens och lärande kring inkludering samt lärare som är förberedda för att hantera elevers olikhet. Vidare menar Göransson och Nilholm (2013) att för mycket fokusering på den enskilda eleven gör att vi tappar greppet om och inte ser övergripande strukturer. Vi arbetar då fram planer för individen men sällan planer för skolan vad gäller inkludering

Syftet med systematik sägs vara att skapa tydlighet och förutsägbarhet i organisationen. Det systematiska utvecklingsarbetet ska vara tydligt och känt, omfatta olika nivåer och det ska finnas en struktur för helheten. Det ska också finnas en ansvarsfördelning, skapa förståelse för sammanhanget det ska fungera i, samt ha en inbyggd långsiktighet (Håkansson 2017). Något som beskrivs som svårigheter i ens verksamhet kan utgöra drivkraften och inriktningen på ett utvecklingsarbete. Skolutveckling bör alltså ta sin utgångspunkt i något som verksamheten har ett dilemma kring. De som är delaktiga i processen blir huvudaktörer i hur man på bästa sätt kan förändra och bidra till utveckling (Ekholm och Scherp, 2014). Att utforma och genomföra ett systematiskt kvalitetsarbete anpassat till det sammanhang det ska användas i, kräver en delaktighet och inflytande från både ledning och personal. Utan detta kan det inte fullt ut bidra till kvalitetsutveckling. Konkretiserandet av ett verksamhetsmål och utvecklingsarbete gör att det blir enklare för de som är delaktiga att fokusera på väsentligheter, uppföljning och utvärdering underlättas, kommunikationen mellan de inblandade blir enklare. Inflytande och engagemang ökar om det som ska arbetas med är tydliggjort. Förutsättningar att styra verksamheten och välja resursanvändning förbättras också genom att tydliggöra en del av sin verksamhet (Håkansson 2017).

METOD

UNDER METODDELEN BESKRIVS varför vi valde just aktionsforskning som tillvägagångssätt, undersökningsarbetet för att skapa rutinen och hur efterarbetet fram till implementering genomfördes. Urval som gjordes ville skapa transparens och delaktighet i alla led och på olika skolnivåer, främst mellan hemskolornas rek-

torer och KSU-grupperna själva. Bearbetningen och den kvalitativa analysen av insamlat empiriskt material hade som huvudmål att hitta framtidsytande data att använda i den fortsatta aktionsforskningen, processen under FoU-programmets gång och framarbetandet av rutinen.

VARFÖR AKTIONSFORSKNING?

AKTIONSFORSKNING ÄR EN väg mot skolutveckling, där praktikens frågor sätts i centrum och dessa leder sedan utvecklingsprocessen (Rönnerman 2016). I vårt fall rörde detta sig om att vi såg att samverkan mellan hemskola och KSU-grupper inte fungerade som den skulle. I arbetet med aktionsforskning innebär att verksamheten kartläggs, sedan genomförs en aktion på något som man vill studera. Fokus blir att identifiera, medvetandegöra och ifrågasätta ologiska normer och rutiner (Forssten Seiser 2019). Syftet med aktionsforskning är bland annat att förbättra effektivitet inom en organisation men också att bygga kunskap och förståelse hos de som arbetar i praktiken. Därför är det viktigt att forskarna är delaktiga i och har kunskap om den organisation där det utförs en aktionsforskning på (Descombe, 2014). Det vi ville uppnå i FoU-program-

met var något som i stor grad påverkade vår verksamhet. Igenkänningen kring det vi ville uppnå i vår organisation var hög och skapade delaktighet och intresse.

Den egna processen följs upp och analyseras systematiskt. Aktionsforskning utförs i ett kollektivt sammanhang. Den avslutas genom att den dokumenteras (Rönnerman 2016). Vi skapade tidigt i FoU-programmet en handlingsplan med tydliga mätpunkter och kontinuerliga uppföljningar. Arbetet reviderades efterhand under aktionsforskningens gång. För att få till genomgripande förbättringar i praktiken behövs långsiktighet och systematik. Det handlar alltså både att ta tillvara den kunskap som redan finns och samtidigt utmana invanda mönster (Forssten Seiser 2019). Aktionsforskning är en strategi för att förbättra sin egen praktik (Rönnerman 2016).

METODVAL OCH GENOMFÖRANDE

INITIALT, VID INGÅNGEN i FoU-programmet inom Ifous, var det viktigt att inventera hur samverkan upplevdes av både KSU-grupp och rektorer som hade elever placerade där. Även då göra en inventering

kring hur önskan om samverkan skulle se ut och vad som i nuläget fungerade. Detta gjordes under våren 2017 genom kvalitativa intervjuer med fem utvalda hemskolerektorer. Förutom det gjordes även en inven-

tering via gruppdiskussioner med personal från KSU-grupperna. Skolorna var utvalda utifrån att eleverna är i olika åldersspann samt har geografiskt sett skiftande områden, det finns även socioekonomiska skillnader i upptagningsområden. Gemensamt för skolorna var att de hade ett flertal elever placerade i KSU-grupp. Ett vanligt sätt att skapa underlag till det systematiska kvalitetsarbetet är att intervjua. Genom att ställa frågor till individer berörda av frågan, fås information utifrån deras uppfattningar, bedömningar och upplevelser. Den informationen kan sedan användas till grund för vidare analys och bedömning samt att kunna se eventuella utvecklingsbehov. Fördelar med intervjuer är bland annat att de kan ge nyanserade och detaljerade bilder, frågor kan anpassas efter situationen. Nackdelen är bland annat att de är tidskrävande och når oftast ut till ett begränsat antal personer. (Håkansson, 2017).

Vad gäller KSU-gruppernas inventering gjordes den genom gruppdiskussioner via ett kollegialt lärande parallellt med intervjuerna samma vår. Vid träffar där samverkan diskuterades togs det från varje grupp in minnesanteckningar. Inventeringen var ett första steg i aktionsforskningen för att kartlägga var vi i FoU-programmets början stod. Även vilken målbild som under programmets gång var rimlig. Väsentligt var att få med båda parterns önskan och beskrivning av hur en framtida samverkan skulle kunna ske. Intervjuerna transkriberades och analyserades tillsammans med minnesanteckningarna av Ifous utvecklingsgrupp. Viktigt med insamlande av data på detta vis är att väldigt tydligt definiera vad som ska diskuteras och vilka frågor som ska besvaras. Fördelen med minnesanteckningar kan vara att ämnet är aktuellt och viktigt för de som ska diskutera (Håkansson 2017). Lärarnas kompetens och erfarenheter bidrar i ett kollegialt lärande till den kollektiva utvecklingen (Langelotz, 2017). Nackdelen kan vara att i samtal återges till exempel minnesanteckningar något knapphändigt via skrift (Håkansson 2017).

Under hösten 2017 skrevs utifrån rådande rutiner samt önskan om förtydliganden och möjligheter

till stärkt samverkan, ett utkast till en rutin vad gäller samverkan mellan de kommungemensamma särskilda undervisningsgrupperna och hemskolorna. Denna rutin beskrev alla delar i processen. Från att en ansökan om placering till särskild undervisningsgrupp skickas in till kommunen av hemskolan, till processen under tiden eleven har en placering samt hur en återgång till hemskolan sker. Detta utkast lämnades till gruppen som arbetade med FoU-programmet som fick läsa och komma med synpunkter under våren 2018. Efter revidering fick tidigare intervjuade rektorer läsa och komma med synpunkter. Rutinen reviderades ytterligare.

Under hösten 2018 var det sedan alla kommungemensamma grupper tur att läsa och bearbeta rutinen. De synpunkter som kom in beaktades och rutinen reviderades. Samma höst fick även alla rektorer i Västerås stads grundskolor ta del av rutinen för att kunna lämna in sina synpunkter. Rutinen mailades i båda fallen ut för genomläsning och synpunkter mailades sedan tillbaka. Innan dess fick rektorerna även på ett ledarforum kunskap och information om dess syfte. Mail kan användas som underlag i ett kvalitetsarbete och kan bidra med värdefull information om olika personers upplevelse. Fördelen med detta är just ett personligt underlag. Nackdelen att det via mail kan ta tid att bygga upp ett sådant förtroende så att informationen blir användbar. Därför mycket viktigt att mailväxlingen som underlag baseras på tydliga frågeställningar (Håkansson, 2017).

Under våren 2019 fortsatte revidering utifrån synpunkter både från rektorer och verksamhetschefer i Västerås stad. Det togs även slutligen samma vår ett beslut av verksamhetschefer om implementering. Rutinen börjar mellan hemskola och KSU då gälla som ett tydliggörande dokument för att beskriva rutiner för samverkan under elevens placering. Den uppmuntrar till delaktighet samt inkludering.

Utvärdering av implementeringen och beslut om fortsatt uppföljningsansvar planeras höstterminen 2019. Arbetet med implementeringen av rutinen kommer inte att beskrivas i denna artikel.

URVAL

FOU-PROGRAMMETS UTVECKLINGSGRUPP INOM Ifous är delaktiga under hela processen av denna aktionsforskning. Initialt i undersökningen kom personal

från KSU-grupperna att ingå och även fem rektorer utvalda från några av kommunens grundskolor. Dessa namnges i resultatet som rektor A till E. Un-

der processens gång kom fler bli delaktiga. Detta på flera nivåer. Från verksamhetschefer, till Västerås stads

grundskolerektorer till samtliga kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper.

EMPIRISKT MATERIAL

KVALITATIVA INTERVJUER OCH strukturerade minnesanteckningar från kollegialt lärande utifrån gruppsamtal i SU-grupperna. Synpunkter från

verksamhetschefer, rektorer och KSU lämnande i mailform.

Empiriskt Material	Antal	Tid/mängd
Kvalitativa intervjuer	5	5x30 min
Minnesanteckningar från gruppdiskussioner	5	5x1,5 A4
Synpunkter via mail	7	

BEARBETNING, ANALYS OCH TOLKNING

DATA BEARBETADES OCH transkriberades. Sedan gjordes en kvalitativ analys av intervjuer av och de strukturerade minnesanteckningarna från lärgrupper. Analysen gjordes genom att i första hand hitta likheter och olikheter i intervjumaterial och minnesanteckningar. Sedan kategoriserades dessa upp utifrån den övergripande kategorin "hur ser ett fungerande arbete ut". Viktigt i analysen var att hitta det som var framåtsyftande för att på bästa sätt kunna hitta en fungerande rutin. Inom ramen för den övergripande kategorin analyserades sedan dessa likheter och olikheter ytterli-

gare med utgångspunkt i processen från placering till återgång mellan hemskola och KSU. Detta mynnade ut i kategorierna likvärdighet, ansvar, samverkan och inkludering. Utifrån den delaktighet som sedan skedde då det redan skrivna utkastet till rutinen lämnas till olika roller inom organisationen togs deras beaktande in via mail. Analys och bearbetning av synpunkter gjordes kontinuerligt vid möten i utvecklingsgruppen. Revidering av rutinen gjordes efter övervägande av om synpunkten bidrog till förbättring av rutinen.

ETISKA ASPEKTER

ALLA INTERVJUER ANONYMISERADES. Data behandlades bara av två medlemmar ur FoU-programmets utvecklingsgrupp vid transkribering. Deltagarna hade däremot rätt att få ta del av transkriberingen av sin intervju. Detta för att stärka valideringen. De kunde då rätta eller beskriva om de uppfattats felaktigt. Ingen av deltagarna valde att rätta till något. De har

däremot endast rättigheter till sin transkribering och kommer inte bli tilldelade all insamlad data i studien.

Sammanställningar av intervjuerna visades för kollegiala lärgrupper inom personalen i KSU-grupperna. Detta för att leda lärgrupper vidare i ett aktionsforskningsperspektiv. Sammanställningarna av intervjuer och lärgrupper har gjorts av en person i utvecklings-

gruppen. Vad exakt vilken rektor eller lärgrupp sade vid intervju eller ett tillfälle för kollegialt lärande redovisas inte i sammanställningen.

Synpunkter som lett till revideringar har lämnats till två personer i utvecklingsgruppen. De har reviderat rutinen kontinuerligt utan att beskriva för övriga

i utvecklingsgruppen vem som hade de exakta synpunkterna. På så sätt har deras identitet anonymiserats. Mail kring synpunkter av rutinen för samverkan har endast hanterats av två personer.

Deltagande i att läsa och komma med synpunkter på rutinen för samverkan var för samtliga rektorer frivillig.

RESULTAT

I RESULTATET REDOGÖRS för det undersökningsarbete som skedde initialt. Arbetet som följde beskrivs i kort-het för att beskriva vägen från idé till en färdig rutin. Vad kom då den inventering som skedde fram till, som sedan grundade den skrivna rutinen för samverkan

mellan KSU och hemskolan? Vad ser de som viktiga områden att ta med sig i det fortsatta arbetet runt samverkan? I intervjuer och i minnesanteckningar kom några kategorier upp som återkommande. Dessa var likvärdighet, ansvar, samverkan och inkludering.

RESULTATET FRÅN INTERVJUERNA MED REKTORERNA OCH PEDAGOGER INOM KSU-GRUPPERNA

LIKVÄRDIGHET

Både rektorer och pedagoger inom KSU-grupper påpekar att det finns olikheter i sätt att bemöta varandra. Rektorer påpekar att de kan ha elever i olika KSU-grupper och att de då hanterar samverkan på olika sätt. En del grupper gav information löpande, vissa inte. En del hade rektorerna en tätare kontakt med än andra grupper. Rektor B uttrycker denna brist på likvärdighet:

Vad förväntas av mig som rektor och vad förväntas av er. Vem äger frågan om att kalla till möten? Är det jag som rektor som ska säkerställa att det sker ett möte eller är det KSU-gruppen? Det tycker jag börjar sätta sig på plats men jag har väl upplevt tidigare att det har sett väldigt olika ut från de olika KSU-grupperna. Det har inte varit på samma sätt (Rektor B).

KSU-grupperna själva såg att det skulle vara bra med en tydlig gemensam linje för hur KSU-grupper arbetar och hur själva processen från placering till återgång kan se ut. Båda uppger rutiner som de vill ska finnas med för att arbetet ska flyta och vara mera likvärdigt och tydligt.

ANSVAR

Beroende på i vilken KSU-grupp en rektor hade sin elev placerad var ansvarsfördelningen olika och därför otydlig. Önskemål från samtliga rektorer blir en klar ansvarsfördelning i det samarbete hemskolan har med KSU. Rektor A uttryckte:

...det var väldigt otydligt vad som låg på mig som rektor, vad som låg på KSU-gruppen, det fanns liksom ingen, det fungerade inte (rektor A)

Även pedagoger inom KSU-grupper ser att en tydligare ansvarsfördelning behövdes. De såg som en viktig framåtsyftande punkt tydlighet i vem som gör vad och vem som äger olika möten under placeringens gång i KSU. Detta ser de också som ett sätt att skapa en förståelse för vad en KSU-grupp är. Det vill säga en förhoppningsvis tillfällig särskild åtgärd där rektor fortfarande har huvudansvar. Förväntningar och ansvar på varandra var samtliga överens om att det behövde klargöras ytterligare.

SAMVERKAN

KSU-grupper önskade att redan vid beslut om placering av elev kunde en samverkan tydligare byggas upp med hemskolan. Det vill säga att redan vid placering av eleven i KSU finns en plan om återgång till hemskolan. Rektorerna eftersökte också en samverkan från KSU-gruppen på flera plan. Till exempel ser de inledningsvis att det är bra att de elever med störst behov får placering, de ville också ha inledande möten som gör att både skola och vårnadshavare bildar sig en uppfattning om var eleven blir placerad. Med samverkan menar rektorerna till exempel att skapa bra överlämningar och sedan ha återkopplande möten under elevens tid i KSU. Rektor B och C uppger kring samverkan att:

Det är viktigt att man ses någon gång per termin, att jag som rektor och klassläraren och specialpedagogen hälsar på där eleven går. Att man får se miljön och har en träff (rektor B).

Ja, alltså jag tänker också att som man jobbar i en KSU-grupp så kanske man behöver förstå vad det är, om en elev ska tillbaka till en klass. Att man i en övergång också behöver se hur den kontexten ser ut som eleven ska tillbaka till (rektor C).

KSU-grupperna själva vill även de ha ökad samverkan som beskrivs ovan av rektor C. De ser att eleven kan ha besöksdagar på sin skola och att rektorer kan besöka den verksamhet i vilken eleven är placerad i. KSU för också fram att de vill kunna beskriva elevens skolsituation och ha återkopplande möten på hemskolan med hela deras elevhälsoteam. Detta också för att få tillgång till hemskolans elevhälsas övriga professioner. Återgång är något både rektorer och KSU tar upp. Båda ser att det alltför sällan sker. Samverkan som skulle gynna detta ser KSU är att de som personal en tid finns med i en återgång till hemskolan. Detta för att beskriva de extra anpassningar som behövs och som fungerar för eleven. Även för att besöka skolan och se om dessa förutsättningar finns, så att återgången kan bli lyckad. Rektor E beskriver en lyckad återgång genom just samverkan kring en elev.

En lyckad återgång är det har varit kontakt och man har planerat tillsammans och pedagog från KSU har följt med tillbaka. Så att det har blivit tryggt och förberett (rektor E).

Samverkan menar rektorer även kan ske genom kompetenshöjning. Detta skulle gynna skolorna under placeringens gång och möjliggöra för en bättre återgång. Rektor C föreslår studiebesök i den anpassade KSU-gruppen för sin personal. Rektor A att det kan ske utbyte i hur KSU arbetar med till exempel kartläggningar, arbetssätt och bemötande.

Idag får vi besök av en KSU-grupp som vill presentera hur de har jobbat kring det här. För oftast så finns det ju arbetssätt som fungerar på flera barn med samma svårigheter eller samma utmaningar. Och vice versa att personal från vår skola skulle kunna få åka på studiebesök, bara titta, hur har man riggat runt eleven. Vi pratar om inkluderande lärmiljö. För det är som jag sa, den kompetensen som jag tänker mig, eller som jag förväntar mig finns ute i KSU-grupperna, den är ju fantastisk (Rektor A).

INKLUDERING

I och med att intresse för samverkan i stort fanns diskuterade både rektorer och KSU-grupperna möjliga vägar till detta. En KSU-grupp beskriver svårigheten att få kontakt med skolan och kunna veta vad som försiggår på elevens skola. De ser möjligheter i att ha en tydligare kontaktperson än rektor, till exempel en klasslärare och att eleven har sin klasstillhörighet även under placeringen. Detta för att kunna ta del av olika aktiviteter på skolan eller även om det skulle fungera för eleven att behålla något ämne på hemskolan. Rektorerna ser också möjligheter till samverkan i till exempel deltagande i vissa ämnen. De ämnen som eleven också tidigare lyckats bättre kring, för att lyfta elevens styrkor. Rektor B beskriver när det fungerat:

Då har vi haft en planering tillsammans. Vilka stunder skulle kunna passa bra. Vad ska vi börja med. När finns det en möjlighet till att lyckas, kanske när det är halvklass eller något ämne som eleven gillar som allra bäst. Att succesivt öka på den tiden, så att den får känna sig för och träffa eleven innan den börjar också (rektor B).

Rektorerna är måna om att beskriva att de vill att det ska fungera för eleven när hen kommer tillbaka, att hemskolan ska ha kunnat skapa en lärmiljö som då är mera tillgänglig för eleven. De beskriver tydliga svårigheter i detta men ser det samtidigt som ett mål. Några uttrycker också att en placering hos KSU kan

vara det som är bäst för eleven, att det är den specifika miljön eleven behöver och att det är där större inkludering sker istället för på hemskolan. Samtliga

ser dock återgång som det framtida målet med placeringen.

RESULTAT FRÅN UTVECKLINGSARBETET MED ATT TA FRAM RUTINEN

FRAMSKRIVANDE AV RUTIN

Utifrån synpunkter och tankar indelade i kategorier arbetades det fram en rutin. Denna tog sin början i att beskriva processen från att en rektor gör en ansökan till en KSU-grupp till att en elev har en återgång till en hemskola och skrivs ut. Delar som framkom i den undersökningen som tidigare gjordes var att skapa en tydlig rutin runt alla steg runt processen med en placering. Dessa skulle ytterligare tydliggöras genom att ansvar fördelades för alla stegen. Rektors huvudansvar betonades. Samverkan lyftes även fram som en viktig del. Det som tidigare inte varit rutin men nu skrevs till var att KSU-grupper besöker hemskola och uppdaterar kring deras elevs situation minst en gång per termin, detta görs då vid ett elevvårdsteam. Detta för att kunna ta del av hemskolans övriga professioner som skolpsykolog och skolsköterska. Hemskolan besöker också den KSU-verksamhet där de har en elev placerad någon gång under ett läsår. Inkluderings tanken ska finnas med från placering. De elever som har möjlighet att ha kvar en del ämnen på sin hemskola ska kunna det. Det ska finnas en klar återkoppling mellan hemskola och KSU under hela året. Detta bland annat genom att eleven har en klasstillhörighet på sin hemskola och är tilldelad en ansvarig klasslärare/mentor. Klassläraren liksom ansvarig pedagog i KSU har en kommunikation till exempel kring hur det går med en inkludering på hemskolan i vissa ämnen eller kring övriga kringaktiviteter eleven kan delta i, till exempel friluftsdagar, lucia etc.

SAMVERKAN KRING RUTINEN

När rutinen var skriven var den ute på remiss i omgångar från och med våren 2018 fram till våren 2019. Detta för att säkerhetsställa på olika skolnivåer att den var tydlig och gick att arbeta utifrån. Den var ute både på "fältet" hos utvecklingsgruppen men också hos KSU-grupperna själva. Rektorer som tidigare varit intervjuade fick initialt läsa. De synpunkter som

framkom av dem och KSU-grupper analyserades av utvecklingsgruppen och revideringar gjordes. Ytterligare revideringar gjordes eftersom den senare gick ut på remiss till Västerås stads samtliga rektorer. Detta efter en genomgång och syftesförklaring av rutinen vid ett ledarforum. Efter det har även verksamhetschefer för Barn- och ungdomsförvaltningen läst och kommit med sina synpunkter utifrån ett huvudmannaperspektiv. Då rutinen återkopplats från olika nivåer i skolan samt reviderats utifrån idén om en tydlig samverkan, likvärdighet och effektivitet togs ett beslut våren 2019 om att denna rutin nu skulle gälla för samverkan mellan KSU-grupper och hemskolor i Västerås stad. Verksamhetschefer såg även denna rutin som ett steg mot en ökad inkludering då rutinen i sig kunde säkerställa ansvar för samverkan, en transparens i processen, på sikt förhoppningsvis minska antalet ansökningar till KSU och skapa fler möjligheter till återgång av elever till sin hemskola.

IMPLEMENTERING AV RUTIN

Beslut om rutinen togs våren 2019 och därmed kommer rutinen börja gälla. Detta innebär i praktiken att de nya intagningar som sker under vårterminen ska ske enligt gällande rutiner för samverkan mellan KSU och hemskolor. Eftersom placeringarna då sker enligt rutinen kan KSU under hösten 2019, utvärdera om systematiken i rutinen höll. Att skapa en rutin är och ska vara en levande process som systematiskt ska utvärderas. Detta för att ge förutsättningar för den verksamhet som den är menad att gälla i, samt hänga med i eventuella förändringsprocesser.

DISKUSSION

KAN SYSTEMATIK UNDERLÄTTA inkluderingens problematik? Ja, utifrån resultaten så tänker vi i FoU-programmets utvecklingsgrupp att den kan det. I den här studien har det framkommit att viktiga faktorer för att skapa inkluderande lärmiljöer handlar om likvärdighet, samverkan och tydlig rollfördelning. När vägar kan hittas för att tydliggöra och effektivisera ett arbete blir roller klarare och det ansvar personer har utifrån sin roll blir beskrivet. Detta gör att den rollen kan "spelas" oavsett om jag är nyanställd eller en gammal eldsjäl. Detta beroende på att rollens funktion har tydliggjorts. För eleven kan detta innebära likvärdighet och delaktighet men också att strukturen och rutinen runt omkring fungerar. Detta beskrivs av pedagoger och rektorer i resultatet vad gäller att till exempel skapa gemensamma planeringar för en inskolning eller återgång där också eleven får vara delaktig. Samverkan är ett ledord i rutinen och leder till att vi möts. I mötet ser vi möjligheter och kan lyfta eleven och tillsammans arbeta med vår kontext för att göra resan till KSU lättare för eleven och återgången till hemskolan smidigare. Att det finns en ansvarsfördelning gör också att vi systematiskt kan följa upp det, se att det fortfarande fungerar och om det brister revideras. Syftet med systematik kan sägas vara att skapa förutsägbarhet och tydlighet och det ställer krav på strukturer, processer och rutiner (Håkansson 2017). I vårt utvecklingsarbete i FoU-programmet var det viktigt att bygga upp något som skulle fortsätta även efter programmets slut. Något som också var mätbart och kunde utvärderas. Vi såg att det då skulle vara viktigt att det inte bara blev en "one-timer" för oss som var engagerade i programmet som utvecklingsgrupp utan att det på sikt skulle ge hela verksamheten runt kommungemensamma särskilda undervisningsgrupper i Västerås stad något. Vi har idag en samverkan med hemskolor då de har sina elever placerade hos oss men just den samverkan behöver stärkas och vara mera likvärdig. För att göra det såg vi att delaktighet från båda hållen i utarbetandet av rutinen

var viktig. Denna rutin skulle ju tillhöra hemskolorna lika mycket som den tillhörde KSU-grupperna. Ett kvalitativt utvecklingsarbete ska synliggöra hur förutsättningar, process och resultat samspelar med varandra. Det innebär att kunskap om det systematiska arbetet som görs på den egna nivån behövs. Detta för att försäkra sig om att de insatser som görs är av bra kvalitet och har rätt fokus (Ärlestig 2014). Rutinen framarbetades under FoU-programmet och kommer att fullt ut implementeras under våren 2019 efter beslut från huvudman. Uppföljningsansvar kommer att ligga på KSU-grupperna. Rutinen beskriver idag hela vistelsen i KSU som en samverkansprocess mellan hemskola och KSU-grupp.

Att använda sig av aktionsforskning var ett bra sätt att kvalitativt säkra vår rutin. Genom det systematiska utvecklingsarbete som skedde genom metoden, blev rutinen på olika skolnivåer läst och begründad samt genomarbetad ett flertal gånger. Det var för oss också ett sätt att tillsammans skapa en hållbar rutin mellan hemskola och KSU som skulle bidra till tydliggöra samverkan och minska hindren. Detta både för samverkan men också en ökad inkludering och delaktighet. Det som var bra i aktionsforskningen var den pågående process vi hade under Ifous programmet. Det var också bra att ha en utvecklingsgrupp som tog ansvar och drev arbetet framåt. Arbetet vi konkret genomförde i praktiken, men också analys och revidering innan det togs nya steg låg på utvecklingsgruppen. Däremot såg vi till att alla under processens gång var delaktiga och fick möjlighet att påverka. Detta på alla nivåer, från verksamhetschefer, rektorer till personal i KSU. Aktionsforskning är cyklisk och det resultat som framkommer ska utmanas och sedan revideras för att sedan utmanas igen. I aktionsforskning krävs "ett kritiskt öga" på sin verksamhet och att förbättringar eftersöks. Det är också ens egen praktik som är ämnet för själva aktionsforskningen. Den ska rymma både ett genomförande, en aktion men också en forskning som ska ge större förståelse

och en förbättring (Sadowska & Laffy, 2015). Det som kan vara svårigheter är att definiera vad som under aktionsforskningen gemensamt ska tittas på. Blir det ”spretigt” kan det vara svårt att göra lika tydliga analyser och komma vidare med samma precision. Vi var noggranna med att specificera just det vi ville arbeta med för att bättre kunna koncentrera det empiriska materialet utifrån vad vi ville arbeta med och nå. En del var också att försöka arbeta med något som för oss kunde bli mätbart och konkret. En tidigt tydliggjord riktlinje har hjälpt oss i arbetet framåt. Vi hade

tidigt utarbetat vad vi ville ta reda på, hur vi kunde mäta resultatet och vad vi skulle uppnå. Vi hade också schemalagda återkopplingsmöten då vi kontinuerligt tittade på var vi just då befann oss och planerade nästa steg. Vi har idag skapat en rutin, vi har kommit fram till just denna rutin i ett cykliskt utvecklingsarbete med hemskolorna. Vi tror att en rutin, där vi som berörs av den gemensamt har skapat den, har större möjligheter. Detta att både snabbare implementeras för att få den likvärdighet och samverkan vi eftersträvat men också ha en större potential att ”leva kvar.”

SLUTSATS

EFTER FOU-PROGRAMMETS SLUT finns en rutin för samverkan som KSU tillsammans med hemskolor kan följa i Västerås stad. Framarbetet av denna rutin gjordes genom ett systematiskt arbete utifrån aktionsforskning som metod. Samverkan, som var kärnan i rutinen fanns också i det arbete som ledde fram till den. Det gör oss stolta och vi tänker att det kan bidra till att övriga kommuner i landet kan arbeta med sin verksamhet systematiskt på liknande sätt. Att ställa upp ett tydligt mål, följa upp, analysera nästa steg, revidera och gå vidare mot målet. Kommunikation mellan olika arbetsgrupper eller verksamheter är svårt

att få till. Därför kan tydliggöranden i systematik och rutiner behövas. Men dessa rutiner tror vi måste passa alla berörda och inte endast komma från ett håll. Detta för att hitta gemensamma vägar som passar alla som ska följa rutinen istället för att bli påtvingade en där egen delaktighet inte är en möjlighet. Vår förhoppning med rutinen är att systematiken i den ska just bidra till att underlätta inkluderingens problematik och skapa bättre förutsättningar för eleven. Vi tänker att med tydlighet blir saker begripliga och därmed meningsfulla för alla inblandade runt eleven.

REFERENSLISTA

- ★ Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Inclusion and the standards agenda: negotiating policy pressures in England*. International Journal of Inclusive Education, 10 (4–5), (s. 295–308).
- ★ Denscombe, M. (2014). *The Good Research Guide: For small-scale social research projects*. Berkshire: Open University Press.
- ★ Ekholm, Mats & Scherp, Hans-Åke (red.) (2014). *Det goda lärandets grunder*. 1. uppl. Malmö: Gleerups.
- ★ Forssten Seiser, A. (2019) *Aktionsforskning kan stärka det pedagogiska ledarskapet*.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/aktionsforskning-kan-starka-det-pedagogiska-ledarskapet> (2019-03-14)
- ★ Hjörne E, (2011), kap 6, *Livet i en särskild undervisningsgrupp*, i Eriksson, Gustavsson, A-L, Göransson K, Nilholm C (red) Specialpedagogisk verksamhet i grundskolan. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Håkansson, Jan (2017). *Systematiskt kvalitetsarbete i förskola, skola och fritidshem: strategier och metoder*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Langelotz, Lill (2017). *Kollegialt lärande i praktiken: kompetensutveckling eller kollektiv korrigering?*. Första utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur.
- ★ Laffy, D. Sadowska, N, M. (2015). *Value of participatory action research methodology in investigating design process in undergraduate management education*. In: The Value of Design Research: 11th International Conference of European Academy of Design, 22-24 April 2015, Paris Descartes University, Institute of Psychology, Boulogne, Billancourt.
- ★ Nilholm, C. & Göransson, K. (2013). *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen?* Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- ★ Rönnerman, K. (2016) *Pedagogiska verktyg för aktionsforskning*.
<https://ips.gu.se/forskning/kollegier/aktionsforskningskollegiet/introduktion/verktyg> (2019-03-14)
- ★ Skolverket, (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?: Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Fritzes.
- ★ Skolverket, (2014). *Särskilda undervisningsgrupper. En studie om organisering och användning av särskilda undervisningsgrupper i grundskolan*. Stockholm.
- ★ SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- ★ Ärelstig, H. (2014). *Kap 5 Systematiskt kvalitetsarbete – ett gemensamt ansvar för rektor, huvudmannen och Skolinspektionen* i Nihlfors E & Johansson O (red) Skolledare i mötet mellan nationella mål och lokal policy. Malmö: Gleerups.

Tillgång till den beskrivna rutinen i denna artikel kan fås av författaren vid mailkontakt; jenny.karlsson@vasteras.se

APPENDIX

BILAGA 1: INTERVJUFRÅGOR TILL REKTORERNA

- ★ Vad anser ni vara mervärdet med en KSU-grupp?
- ★ Vad kan vi ge er som ni inte själva kan, vad är förväntningen på oss?
- ★ Vad har fungerat bäst i samarbete med KSU-grupperna? Vad gäller placering, "under tiden" och återgång.
- ★ Hur skulle ni vilja att samarbetet såg ut?
- ★ Vad kan vi ha för nytta av varandra i processen runt eleven? Vad är möjligt.

BILAGA 2: DISKUSSIONSUNDERLAG LÄRGRUPPER

Tillfälle att i lärgrupp diskutera samverkan med skolor.

Frågor:

- ★ Hur ser ett fungerande samarbete med hemskolorna ut? (från placering, till pågående/löpande jobb till återgång)
- ★ Vad tycker du fungerar bäst i samarbetet?
- ★ Hur kommunicerar vi utifrån ett professionellt bemötande, språk med hemskolan?

- ★ Vad skulle vi vilja ha för samverkan med hemskolan?

- ★ Vad kan vi hjälpa hemskolan med?

I lärgrupper diskuteras samverkan med hemskolor utifrån dessa frågeställningar. Varje lärgrupp får olika frågor att diskutera runt. Någon i lärgruppen är sekreterare.

SKOLPORTEN